

Соња МИЛОВАНОВИЋ КЉУЧЕВИ ПОЕТСКОГ СТИЛА

Радио Београд

(Милош Ковачевић. *Поезија у стилистичком кључу*. Вишеград: Андрићев институт, 2020, 335 стр.)

Нова стилистичка студија Милоша Ковачевића *Поезија у стилистичком кључу* надовезује се на претходне ауторове књиге из ове области које су препознатљиве по теоријско-методолошком концепту интегралног проучавања стила неког песника, односно његовог дела. Интегрално истраживање песничког текста подразумева примену и лингвистичких и књижевних метода, с циљем да се расветли посебност поетског језика. А специфичност поетског у односу на друге типове језичких текстова лежи у преиначењу језичких знакова као његовој иманентној карактеристици. То преиначење у анализама овога типа утврђује се на основу критеријума стилематичности, који указује на онеобичавање форме неке језичке јединице, и стилогености, као оцене уметничког ефекта дате јединице. Зато „предмет интегралне стилистике јесте истраживање начина остваривања (међу)односа стилематичности и стилогености језичких јединица: од фонема као најмање до дискурса или текста као највише“ (Ковачевић 2020: 9). У тринаест радова о српским песницима обухваћених у овој књизи издвајају се и описују различите врсте онеобичавања и указује на естетско-уметничку вредност и стилематичних и нестилематичних језичких јединица.

У односу на досадашње књиге Милоша Ковачевића из области стилистике ова се разликује по избору радова, чији је предмет искључиво поезија, док су претходне укључивале и поетске и прозне творевине српских стваралаца. Да је употреба језика у поезији „најспецифичнија“ и „најизазовнија“ употреба језика уопште аутор показује анализом стилске доминанте унутар једног или више дела следећих песника: Петра Пајића, Милосава Тешића, Рајка Петрова Нога, Предрага Баје Луковића, Милована Витезовића, Предрага Богдановића Ција, Момира Војводића, Благоја Баковића, Љубивоја Ршумовића, Мирољуба Годоровића и Боре Ђорђевића и две песникиње, Милице Бакрач и Даринке Јеврић. Уочавањем, издвајањем и анализом стилске доминанте Ковачевић разматра „литерарност поетских текстова савремених српских песника“ (Ковачевић 2020: 8), и то, како је на више места истакнуто, литерарност Јакобсонов(ск)

ог типа. Према Јакобосну, литерарност настаје трансформацијом језичког материјала у поетски текст, а поступци путем којих се врши темеље се на принципу еквивалентности.

Иако је сваки оглед Ковачевићеве студије посвећен појединачном песнику, при чему огледи нису разврставани у посебна поглавља, књига *Поезија у стилстичком кључу* може се читати на више начина. Међу њене заједничке карактеристике, које важе како за ове тако и за раније ауторове поетске анализе, спада версификацијска анализа песничког текста, као и аналитичко предочавање проблема (предмета) рада које по правилу читаоца води од најједноставнијих до најсложенијих реализација одређеног стилско-језичког поступка. На основу таквих аналитичких разрада – било да је у њима примарна метричко-ритмичка, синтаксичко-интонациона анализа, или неко термилошко питање, радови овог стилистичара издвајају се у савременим интерпретацијама поезије. Аутор тако, с једне стране, указује на разноликост и велику сложеност у поступцима претварања језичког материјала у песничко дело, чиме оправдава избор датог песника као стилски релевантног, а с друге, теоријским расветљавањем или додатним појашњавањем одређеног стилског феномена даје допринос савременој стилистици, како у њеном општим (теоријским) оквирима тако и у конкретним интерпретацијама.

У том смислу ваља истаћи да се нека од начелних питања стилистике показују актуелним и у овој Ковачевићевој студији, као што су однос између граматичке и стилистичке норме, између језика поезије и поетског језика, односно комуникативне и поетске (стилске) информације, ужег и ширег значења неке граматичке или реторичке фигуре. Најчешће се тек на основу таквих диференцијација јасније увиђа уметничка вредност неког песничког текста. Тако се, рецимо, подсећа на разлику између реченице као граматичке и/или комуникативне јединице, на теорију строфичности, односно одступања од ње или се указује на допринос сонетологији уочавањем неконвенционалних облика сонета. Оно што је пак у најужој вези с данас актуелним правцима стилистичких истраживања јесте терминологија саобразна стилистици текста, конкретно употреба термина какви су, на пример, текстостилема, микротекст, макротекст и сл.

У таква питања спада и разликовање историјске и поетске истине, што је био предмет и ранијих ауторових интересовања. У овој књизи може се издвојити један круг радова који се, између осталог, темеље и на поменутој разлици, указујући на превладавање поетске над чињеничном. Међутим, разлози превладавања једне истине над другом нису у свим песничким остварењима исти. Тако аутор показује да у песмама Милице Бакрач или Даринке Јеврић чињенична стоји у подлози песме и она се поетском истином не ништи већ се поетска истина утврђује као израз афективности унутрашњег стања ових песникиња. Како је она по правилу протест појединца

над неким обликом присиле, у песмама Д. Јеврић доминира критичко-иронијски тон према НАТО бомбардовању, што се читава, између осталог, и песникињиним поигравањем синтагмом осиромашени уранијум у значењском ткиву песме „Нова црница“, али и на структурном плану (изневеравањем теорије строфичности), на референцијално-емотивном (посебном употребом интерпункције), као и на семантичком (игром речи ђубриво, гнојиво, црница, бјелица и друге). Такође, збирка *Јав из Црне Горе* Милице Бакрач упућује на вишезначност наслова, с обзиром на то да ли ће код читаоца превладати идиоматска или слободна интерпретација лексеме јав – као вести или као вапаја над историјском ситуацијом Срба у Црној Гори, скраја 20. и почетка 21. века, у којој се покушавају укинути знаци српског културног и националног идентитета с тих простора. С друге стране, у песми „Матуранти“ Милована Витезовића која тематизује познанство и школско друговање Момчила Настасијевића и Гаврила Принципа, долази до преиначења историјских података зарад песничке потребе да се испева песма о вези двојице знаменитих личности српске историје (о којој се, иначе, мало зна), као и о јединствености сваке од њих понаособ. Укрштај писања поезије и историје испоставља се и као најважније семантичко чвориште песме.

Текстови студије *Поезија у сѝилисѝичком кључу* могли би се груписати и специфичније, према врсти стилистике која је заступљена у анализи. Тако би се могло говорити о синтаксичкој, интонационој, фонетској, текстуалној стилистици. Рад о „Реченичном исказу као поетској текстостилеми Петра Пајића“ уједињује стилистику текста са синтаксичком стилистиком, показујући заправо да једне без друге нема ако се песма посматра као јединствен, заокружен знак. Показује се да у поезији Петра Пајића постоје три реченична модела, на основу којих исказ постаје текстостилема. То су модел просте, координиране и зависно сложене реченице, а у сва три случаја поетска функција језика установљена је доследном применом принципа еквивалентности. Текстостилемски статус песме анализира се и у поезији Љубивоја Ршумовића. Путем риме, која у Ршумовићевој збирци *Зов ѝејреба* ствара ефекте максимално изневереног очекивања, те тако и твори стилску информацију, утврђује се не само параномазија као стилска фигура, због чега је сврсисходно указивање на њено уже и шире значење, већ и веза параномазије и текстостилеме, што се у литератури први пут бележи. Управо примена савремених стилистичких приступа и доводи до резултата у којима се на конкретном примеру испитује и утврђује улога риме и њен домашај као текстостилемске фигуре.

Ако је синтаксичка форма била предмет испитивања Пајићеве, па делом и Ршумовићеве поезије, али и радова којима је предмет по једна песма (какве су овде анализиране песме П. Баје Луковића, М. Витезовића, П. Богдановића Ција, Б. Баковића, али и помену-

тих песникиња), сонетна форма предмет је рада о Рајку Ногу. Овај је песник, како је у критици констатовано, по броју испеваних сонета надмашио чак и Раичковића, а померајући границе сонета он је деканонозовао идеални сонетни модел, као песму од четрнаест стихова, с утврђеним бројем и размештајем строфа, и могућности-ма римовања. Осим што се у овом раду указује на то да је правило о сонету као песми од четрнаест стихова код Нога доследно, али да није свака Ногова песма од толиког броја стихова недвосмислено и сонет, најзначајније је установљавање два типа сонета до сада незабележена у антологијама и теоријским расправама о овом песничком облику, а који су овде, на основу структурних веза и односа међу стилско-поетским елементима текста, названи „полузрцални сонет“ (у песми „Све воде твоје и таласи“) и „сонет-крстоносац“, визуелна песма у којој су речи сложене у облику крста (у песми „Сонет-крстоносац“).

Као што смо поменули, Ковачевић у осветљавању стилске доминанте најчешће иде од једноставнијих ка сложенијим примерима реализације одређене језичке јединице, односно језичко-стилског поступка. Такав приступ примењен је и у тексту о звучној поезији Мирољуба Тодоровића, као најзначајнијег представника фоничке поезије у српској књижевности. На звучним (фоничким) основима Тодоровић је и творац специфичног сонетног облика – фонета. Врло инструктиван део овог рада представља осврт на зачетак и историјат фоничке поезије, да би се тек тако направиле разлике између дадаизма, као правца који је експериментисао, између осталог, и са звучношћу речи, али није изнедрио праве представнике фоничке поезије, и сигнализма, који у остварењима М. Тодоровића даје не само чисту већ и уметнички веома успелу фоничку поезију. Испитујући уметничке ефектне тзв. праве и варијационо-звучне поезије овог песника, показује се распон од оних који почивају на једној лексеми и њеном разлагању на мање јединице (фонеме, слоге, скуп фонема без статуса слога) и њихове комбинације, до песама насталих комбинацијом различитих лексема међусобно повезаних асонанцама или алитерацијама. Такође, и на примеру песме Благоја Баковића аутор иде од структурних до симболичко-смиаоних анализа употребе одређених стилских фигура – од парегменона, преко фигура реда речи, до кумулације и амплификације, да би се указало на симболику речи врабац и тако осветлило семантичко тежиште песме. Типови риме и распон римовања предмет су и текста о песмама кантаутора Боре Ђорђевића. Но рад који бисмо на основу више параметара издвојили јесте онај о стилистици атрибута Милосава Тешића. Богатство примера и описани начини комбиновања синтагматских јединица као специфичности Тешићевог стила недвосмислено показују да је реч о песнику сложеног и стилски непоновљивог израза. Утврђивањем шест синтаксичко-семантичких врста атрибута (кон-

груентни, неконгруентни, атрибутиви, хифенски атрибути, апозитиви, предикатски атрибути) указује се на разноврсност стилематичности ових језичких јединица и њихове стилогене функције. Осим што оваква анализа, слично као и Ковачевићево испитивање синтаксичких специфичности прозе Радована Белог Марковића, задире у суптилне језичке механизме песничког текста, те тиме минуциозно расветљава стилске ефекте и уметничке посебности датог писца, њоме се илуструје и статус стилема унутар одређеног дела.

Иако се примери анализирани у књизи *Поезија у стилистичком кључу* разликују – по вредности (од високо уметничке до популарне поезије), тематици (егзистенцијална, љубавна, историјска, национална питања), као и одабраном корпусу (од једне песме до више збирки одређеног песника), радове обједињује интегралностилистички метод анализе. Милош Ковачевић тиме наставља да доказује аналитичку доследност и акрибичност у испитивању поетског језика, као што и својим научним анализама обухвата различите области стилистике. Управо разноврсне могућности којима стилистика располаже при осветљавању уметничког стила чине ову дисциплину увек актуелном, што несумњиво потврђује и студија *Поезија у стилистичком кључу* Милоша Ковачевића.